

Balassa Emlékelőadás 2019

Sebészet és innováció

HARSÁNYI LÁSZLÓ[@]

Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Kar
I. sz. Sebészeti Klinika, Budapest

Beérkezett: 2020. január 29., elfogadva: 2020. február 3.

„Jelen idő és múlt idő
A jövő időben talán jelen van,
S a jövő idő ott a múlt időben.”

T. S. Eliot: *Négy kvartett/1*

A Budapesti Királyi Orvosegyet 1876. december 2-i rendkívüli ülésén Bókai János javasolta, hogy Balassa János emlékének legméltóbb megörökítésére „Orvosegyeleti Balassa-díj”-nak nevezzék el pályadíjukat, és törzstökéjét adakozással emeljék meg. Bókai javaslatát a tagok lelkesen fogadták, és 1877-ben, amikor a Balassa-díjalap az adakozók jóvoltából 6000 forintra gyarapodott, a díj hivatalosan elfogadott neve „Budapesti Királyi Orvosegyeleti Balassa-díj” lett. 1905-ben Szabályzatában a Díj célját módosították, és kiemelték: „a Balassa-díjat alapítói arra szánták, hogy az orvosi tudományos működést hazánkban és nyelvünkön előmozdítsa”. A Pályadíj Igazgató Tanácsa később a jutalomdíjat megszüntette, és helyébe a „Balassa-érem” (1. ábra) került. Ettől kezdve az Igazgató Tanács bízta meg minden évben az Orvosegyet valamely tagját,

hogy az orvostudomány bármely köréből Balassa-előadást tartson, és az előadót ezután Balassa-éremmel tüntette ki. Az első Balassa-előadást sebész, Réczey Imre tartotta meg „A sebészet Balassa óta” címmel,¹ de az 1906. évi Balassa-érmek egy-egy példányát a Balassa kortársai közül még élő Korányi Frigyes és Than Károly is megkapta. 1943-ig ezután minden évben – kivéve 1919-et – kiosztották az Orvosegyet érmét, majd a Balassa-előadások sora megszakadt, és csak 1960-ban éledt újjá, most már a Magyar Sebész Társaság kitüntetéseként. Mái nem világos, hogy ennek az interregnumnak mi volt a valódi oka, hiszen a Díj újraélesztéséhez elegendő volt a Sebész Szakcsoport kezdeményezése nyomán az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete Orvosi Szakosztályának hozzájárulása.

A 97. emlékelőadás kitüntetettjeként nem vagyok könnyű helyzetben, hiszen Balassa János életrajza – nem politikai lévén – a halála óta eltelt másfélszáz évben nem változott, s a jelen lévők többsége ezeket az életrajzi adatokat már számtalanszor hallhatta. Az életrajz száraz adatainak elkerülhetetlen felidézésén túl ezért megpróbálkozom egy sajátos, mondhatni eklektikus megközelítéssel: a rendelkezésemre álló 50 percen azt próbálom elemezgetni, hogy miként kapcsolódik a múlt a jelenhez, s ezek ismeretében milyen tanulságokat küldhetünk a jövőnek. Mottóul ezért ajánlom a Nobel-díjas T. S. Eliot három sorát Önöknek: „Jelen idő és múlt idő / A jövő időben talán jelen van, / S a jövő idő ott a múlt időben.”²

Balassa János (2. ábra) 1814. május 5-én született Sárszentlőrincen, és mindössze 54 évesen, 1868. december 9-én halt meg Pesten. Középiskoláit a sárszentlőrinci egyházmegyei gimnázium után a soproni és pozsonyi evangélikus liceumokban végezte kitűnő eredménnyel. Orvosi tanulmányait 18 éves korában kezdte meg Pesten,

1. ábra. A Balassa-érem 1905–1943

Elhangzott 2019. április 25-én, a Magyar Tudományos Akadémia Dísztermében.

[@] *Levelezési cím/Corr. address:* Dr. Harsányi László, 1082 Budapest, Üllői út 78., Tel.: +36 20 825 89 10,

E-mail: harsanyi.laszlo@med.semmelweis-univ.hu

2. ábra. Balassa János (1814–1868)

majd három év után további két évig Bécsben tanult. 1839-ben 16 pályázó közül magyarként és protestánsként elnyerte a bécsi sebészeti klinikán rendszeresített két ösztöndíjas állás egyikét, ami ebben a konstellációban akkor példátlan sikernek számított. Ösztöndíjas korában két éven át főnöke az a báró Joseph Wattmann Malcamps-Beaulieu, francia-osztrák főnemes, aki 4 évvel később már a pesti sebészprofesszori tanszékre fogja melegen ajánlani Balassát mint „alter egóját”. Balassa tehetsége tehát hamar utat tör magának, és sikeres szülészeti és sebészorvosi vizsga után

1842 októberében már tanársegédi kinevezést kap a bécsi második gyakorlati sebészeti klinikán, ahol Schuh professzor helyetteseként végez egyre több sikeres műtétet. Ezek nyomán hamarosan híre kel a kitűnő sebésznek, és az állás egyúttal fényes karrier felé is kaput nyit számára, hiszen a bécsi orvosi fakultás Európa, s így a világ élvonalát jelentette ez idő tájt. Mégis, alig fél év után elhagyja addigi sikerei és egy potenciális nagy karrier színhelyét, amikor 1843. március 21-én V. Ferdinánd kinevezi a pesti egyetem sebészeti tanszékére. A kinevezéssel kapcsolatosan általában azt a körülményt szokták kiemelni, hogy a pesti egyetemen tanszékvezető korábban kizárólag katolikus vallású személy lehetett, Balassa pedig lutheránus volt, s ez a kinevezést előkészítőket komoly dilemmákkal töltötte el. Szerencsére Lónyay János belső titkos tanácsosnak, a császári kancellária egyetemi referense hozzátartozójának nyaki tályogját Balassa – Wattmann-nal szemben, aki daganatáttétnek véli – helyesen diagnosztizálja, majd feltárja, s a súlyos beteg meggyógyul.

Egyesek szerint ez az esemény volt a döntő momentum a kinevezésben, ám a császári aláírás megszűlése mégis sokkal inkább egy piros esernyő meglétén múlhatott. Az amúgy 5 nyelven beszélő, kiváló zenei és botanikus tehetséggel rendelkező, csupán uralkodásra teljességgel alkalmatlan V. Ferdinánd kedvelt időtöltése volt ugyanis, hogy rendszeresen tett bécsi utcai sétákat egy – a feje fölött időjárástól függetlenül mindig nyitva tartott – élénkpiros esernyővel. Hiteles feljegyzések szerint Metternich kancellár ezeket a sétákat a császárhoz méltatlannak ítélte, ezért az esernyőt rendszeresen eldugta az uralkodó elől. Ferdinánd viszont ilyenkor hivatali időben hisztériásan verte az asztalt, hogy addig nem ír alá semmit, amíg a piros esernyő elő nem kerül.³ Nos, a kinevezés végül aláíratott a visszakapott paraplé birtokában, aminek hírére Balassa azonnal felcseréli a szakmai világszínvonalat a minden tekintetben sze-

3. ábra. A Kunewalder-ház